

הדרכת בנות לצניעות

יצחק שפירא¹

הקדמה

בצורה שבה דיברו בעבר על ענייני צניעות, וכן בצורה שבה ענייני הצניעות מובאים בספרי ההלכה, מודגש יותר היחס לצניעות כמניעה, כהגנה מפני עבירות. בדברים שייכתבו כאן עיקר ההתייחסות לצניעות תהיה על השפעת הצניעות על הבנות עצמן: שמירה על צניעות מתאימה לנפש הבת ומכווינה אותה לחיים טובים ולהתייחסות נכונה לעצמה ולסביבתה ולקשרים שהיא יוצרת, ולעומת זאת חוסר צניעות משחית את נפש הבת, וגורם לחוסר הבנה והתייחסות נכונה לעצמה ולסביבה, וליצירת קשרים לא בריאים.

הסיבה שכיום יש צורך ועניין לדבר על ענייני הצניעות גם בצורה שונה מהדרך בה דיברו על העניינים הללו בעבר, היא לא שההלכה השתנתה או שהמנהגים והחיים היהודיים השתנו חס ושלום. הסיבה היא שבעבר המחוייבות לתורה ולמצוות היתה ברורה, והיה צריך בעיקר להסביר מה לעשות בשביל המחוייבות הזו. לעומת זאת היום הדיבור על המחוייבות בלבד לא מספיק נוגע בנפש ומקשר אותה לה'.

כלומר יש כאן תופעה של 'קלקלתנו היא תקנתנו'. הקלקלה היא שהמחוייבות לתורה ולמצוות לא ברורה כמו בדורות הקודמים, והתקנה שנולדת מתוך הקלקלה הזו היא שבדור הזה יש צורך וזכות לדבר על התורה כפי שהיא מתאימה לנפש².

בספר הזוהר תריג מצוות נקראות תריג עצות. הקשר עם ה' תואם בדיוק את הנפש ואת מה שהיא זקוקה לו, והוא התענוג האמיתי אותו הנפש מחפשת, ולכן תריג המצוות הן תריג עצות. בדור שלנו 'אכשר דרא' לדבר על כך שהתורה והקשר עם ה' הם התענוג האמיתי, והליכה בדרך אחרת גורמת לנפש האדם לבוא לידי ביטוי בצורות שלא תואמות אותה.

כאשר מדברים על ענייני צניעות כדרך למניעת עבירות - מתייחסים לענייני הצניעות כאמצעי, והבת לא מרגישה שמדברים אליה³. אבל באמת ענייני הצניעות מתאימים לנפש, כאמור, ומושכים אותה לכיוונים שטובים ונכונים לה, ומאפשרים לבת ליצור קשר טוב עם ה' ועם הסביבה. על כן במאמר שלפנינו נתייחס לענייני הצניעות בדרך הזו.

להפריד את הרע מהטוב

לפעמים אומרים לבנות שהתכונה הנפשית שמושכת להתנהג בחוסר צניעות היא לא דווקא רעה, אלא שצריך להכווין אותה למקום אליו היא מיועדת. בין איש לאשתו יש לתכונה הזו מקום, ולעומת זאת מחוץ לקשר בין איש לאשתו

¹ עריכה: אביחי אביעזר. לקבלת הקובץ ולתגובות – kenig1986@gmail.com

² הנכתב כאן מתאים כמובן גם לכך שכיום בכל העולם האנשים יותר מודעים לעצמם, ומחפשים שדרך החיים שלהם תתיישב טוב בנפש.
³ לפעמים כאשר מדברים על ענייני צניעות, מדברים עם הבנות על כך שאם הן הולכות בצורה לא צנועה הן מכשילות את הבנים. צורת ההסברה הזו עלולה להגביר את העיסוק ואת המודעות של הבנות להשפעה ולמשיכה שיכולה להיות להן, וכך לפגוע בתמימות שלהן במקום לחזק אותה. צורת ההסברה הזו עלולה גם לייצר אצל הבנות טענה 'למה אנחנו צריכות לסבול', טענה שגורמת למחנכים ולמחנכות להרגיש שאין להם הצדקה מספקת לתבוע ללכת בצניעות.

התכונה הזו מביאה להתנהגות לא טובה, ולכן בגיל הנעורים, שבו עדיין לא מתחתנים, צריך להתגבר ולהתאפק על מנת להתאים את התכונה הזו למקום ולזמן הנכונים לה, לאחר החתונה.

בצורת ההסברה הזו לא מסבירים מה מתחולל בנפש. כאשר מדברים על הצניעות כתכונה נפשית, מסבירים שהצניעות מתאימה לנפש, וכאשר הבת מתנהגת בחוסר צניעות היא מכניסה את עצמה למקום שהנפש לא רוצה בו. לעומת זאת כאשר אומרים לבת שעליה רק להתאפק ולהתגבר עד לחתונה, לא מסבירים לה שהתנהגות לא צנועה היא התנהגות שהנפש לא רוצה בה, אלא להיפך, כאילו אומרים שזו התנהגות שהנפש מאוד רוצה בה, אבל על מנת לממש את הרצון הזה של הנפש צריך להתאפק ולחכות לזמן המתאים.

בניסוח אחר, כאשר אומרים לבת שעליה להכווין את הרצון להתנהג בחוסר צניעות לאחרי החתונה, מפרידים בין סיטואציות שונות, אבל לא מפרידים את הטוב מהרע. לא אומרים לבת אילו תנועות נפש הן טובות ועל הבת להימשך אחריהן ואילו תנועות נפש אינן טובות ועל הבת להתרחק מהן. לעומת זאת כאשר מדברים על הצניעות כתכונה נפשית, מסבירים לבת מאילו תנועות נפש עליה להתרחק, ובכך מפרידים את הרע מהטוב, ומאפשרים לבת להימשך אחר תנועות הנפש הטובות ולסלוד מהתכונות שאינן טובות. כך הבת תוכל להזדהות עם הרצון להתנהג בצניעות, ולא תחוש שעליה רק להתאפק, ולחכות ולצפות לזמן שבו היא כבר לא תצטרך להתאפק ולהתגבר.

א. אילוף ובחירה

כפי שנכתב בהקדמה, במאמר הזה נעסוק בצניעות כתכונה שמתאימה לנפש והנפש מחפשת אותה. לכן לפני שנעסוק בצניעות כפי שהיא באה לידי ביטוי במראה ובלבוש, נעסוק בצניעות כתכונה נפשית. נראה כיצד הצניעות כתכונה נפשית באה לידי ביטוי בדיבור ובתקשורת חברתית, וכיצד היא מאפשרת ליצור קשר בצורה טובה ונכונה.

הרצון לשתף והרצון להקשיב

בנות אוהבות קשר ותקשורת, והן מרבות לשוחח זו עם זו, ולשתף זו את זו בחוויות ובתחושות שלהן. לבת חשוב לשתף את חברתה במה שעובר עליה, והיא נהנית לחוש שמקשיבים לה ומזדהים איתה. כמובן, כאשר יש שיחה טובה, כל בת לא רק משתפת את חברתה במה שעובר עליה, אלא גם מקשיבה למה שעובר על חברתה, וגם זה נותן לה תחושה טובה של חברות וקשר. ראשית, הבת מבינה שכשם שהיא רוצה שיקשיבו לה כך גם חברתה רוצה שיקשיבו לה, ועליה להזדהות עם חברתה ולהשתתף איתה כשם שחברתה שמחה להשתתף איתה. שנית, הבת מחפשת לתת ולא רק לקבל, וזה חלק מהנעימות שבקשר, ולכן כשם שהבת נהנית שמקשיבים לה כך היא נהנית להקשיב לחברתה, וגם זה גורם לה לחוש שהיא אהובה ורוצים בחברתה. במילים אחרות, הבת מבינה שלא יהיה לה נעים אם היא רק תבליט את עצמה ותשים את עצמה במרכז, אלא יהיה נעים לה יותר להצניע את עצמה ולתת לשיחה להיות המרכז, וכך היא עצמה פעם תדבר ופעם תקשיב ולא תתפוס את כל המקום.

לא לץ את הבנות האחרות להקשיב

אלא שאף על פי שכל בת מבינה שאם היא תהיה עסוקה בלהבליט את עצמה זה לא יהיה נעים לא לה ולא לחברותיה, בפועל, תוך כדי השיחה, הרבה פעמים הבת נתונה בצורך שלה לדבר ולשתף, ופחות שמה לב שגם חברתה רוצה לעשות זאת. ממילא גם כאשר היא מקשיבה לחברתה, הרבה פעמים היא לא באמת קשובה, אלא היא מחכה שיגיע 'תורה', שיקשיבו לה. כלומר גם כאשר היא שותקת לא תמיד היא באמת פנויה להזדהות עם חברתה, ולא תמיד היא אפילו שמה לב למה שחברתה אומרת, אלא היא מחכה מתי היא תוכל להגיד את מה שהיא רוצה. ממילא הרבה פעמים כאשר הבת מדברת בסופו של דבר, היא אומרת את מה שרצתה להגיד, גם אם זה לא מגיב כל כך (או לא מגיב כלל) למה שסיפרה חברתה. כמובן, כאשר זה האופי של השיחה, הרבה פעמים הבת אפילו לא תחכה שחברתה תסיים לספר את מה שהיא התחילה, אלא היא תיכנס לדבריה, ותנסה שישמעו את הסיפור שלה. אם אפילו הכניסה לתוך דברי החברה לא תעזור שיקשיבו לה, כי החברה עדיין ממשיכה לדבר, ואולי גם בגלל שמה שהחברה מספרת זה מעניין יותר, או בגלל ששאר החברות רוצות לשמוע אותה יותר וכדומה - הבת לא רק תיכנס לתוך דברי חברתה, אלא גם תנסה להגביר את קולה על מנת שישמעו אותה ויקשיבו לה. לכן הרבה פעמים בשיחה בין בנות יש צעקות, כאשר כל בת מנסה להבליט את עצמה ולגרום שיתייחסו אליה.

בשיחה טובה הבנות נהנות מה'ביחד', וכל בת רוצה שגם הבנות האחרות תדברנה, ולא רק היא. לעומת זאת כאשר בנות צועקות, כל אחת מחפשת להבליט ולהדגיש את עצמה ולא מחכה עד שהחברות יבחרו להקשיב לה. ממילא כאשר הבנות האחרות מקשיבות הן לא מקשיבות לגמרי מבחירה, אלא עושות זאת בעל כרחן.

קשר שנוצר על ידי אילוף

היכולת של בת ליצור קשר על ידי אילוף עלולה להיות ממכרת. לבת יש צורך עמוק שיקשיבו לה ויתייחסו אליה ולא יתעלמו ממנה, אלא שלשם כך עליה לעבוד קשה. עליה להתייחס יפה לחברותיה, ולהקשיב גם להן ולהזדהות איתן. והנה, על ידי שהיא מגבירה את קולה בזמן השיחה, היא מרוויחה את כל זה ללא מאמץ. היא מכריחה את הסובבים אותה לתת לה את מה שהיא חושבת שהיא זקוקה לו, את ההקשבה ואת היחס ואת הקשר, בלי שהיא תצטרך להתאמץ לשם כך.

צורת דיבור כזו משפיעה על אופי הקשר: כאשר בת יוצרת קשר בצורה כזו, היא לא מתעניינת בחברות שלה באמת אלא מנצלת את השהות שלהן בחברתה על מנת שיקשיבו לה. היא גם לא רוצה להקשיב להן ולהזדהות איתן, וגם כופה ומאלצת אותן להקשיב לה ולהזדהות איתה. כיוון שהבת מאלצת את סביבתה להתייחס אליה, היא עלולה לחוש שלא באמת רוצים בחברתה. מה שנכתב לעיל, שכאשר מקשיבים לבת ומשתתפים איתה ומזדהים איתה, היא חשה אהובה ורצויה - זה נכון כל עוד מקשיבים לה מתוך בחירה ומתוך רצון טוב. אבל כאשר מקשיבים לה מאילוף, בתוך ההקשבה גם משדרים לה שלא רוצים להקשיב לה, או יותר גרוע, שלא רוצים בחברתה.

כלומר הדרך ליצור קשר מתוך אילוף היא אכן דרך קצרה, אבל זו דרך קצרה שהיא ארוכה: מצד אחד, הדרך הזו רואה פירות מידיים. בשונה מקשר שנוצר על ידי עבודה והתייחסות טובה לחברה, שבו לפעמים רואים פירות רק לאחר זמן, כאשר הבת מרימה את קולה, מיד מקשיבים לה, ומהבחינה הזו הדרך היא דרך קצרה. אבל הדרך הקצרה היא גם דרך ארוכה, כלומר דרך שקשה להגיע דרכה אל ה'עיר', אל המטרה האמיתית. אם המטרה היא שהבנות שבסביבת הבת לא יתעלמו ממנה - המטרה הזו אכן הושגה. אבל אם המטרה היא שיקשיבו לה באמת ויזדהו איתה וירצו בקשר איתה - לא רק שהמטרה הזו לא הושגה, אלא שהדרך הזו מובילה בדיוק לצד ההפוך, ומרחיקה את הבת מקשר אמיתי וטוב.

לפעמים הבת מרגישה שהבנות שסביבה גם מעוניינות בקשר של צעקנות ושל תחרות מי 'תופסת יותר את הבמה', ולאף אחת אין עכשיו כח להתאמץ ולהקשיב. שיחה כזו יכולה להתרחש לפעמים כמובן, אבל אם הבת תתרגל בעיקר לשיחות כאלו, היא עלולה לגלות שקשה לה להשתתף בשיחות שבהן החברות לא צועקות אלא מקשיבות. היא תרגיש שהחברות משדרות לה שהיא מחפשת להבליט את עצמה על חשבון האחרות ולא מתאמצת להקשיב, וזה לא יהיה לה נעים, והיא תרגיש שנעים לה יותר בשיחה עם בנות שמשדרות שלגיטימי שבת מחפשת לשים את עצמה במרכז ולהשתלט על השיחה, כי הן מבינות שכל בת רוצה להבליט את עצמה.

אילוף יוצר בנפש תחושה של בדידות

כאשר בת צועקת על מנת שיתייחסו אליה ויהיו איתה בקשר, פירושו של דבר שאין לה בטחון שירצו בקשר איתה אם היא לא תצעק. היא מאלצת את חברותיה להתייחס אליה, כיוון שהיא חשה שאם היא לא תאלץ אותן, הן לא תיצורנה איתה קשר מבחירתן.

כלומר אף על פי שעל פניו נראה שהבת מכריחה את חברותיה להיות איתה בקשר, באמת הבת חשה שהיא מוכרחה שיהיו איתה בקשר. היא חוששת שאף אחת לא רוצה בקשר איתה, ולכן היא חשה שהיא מוכרחה לאלץ את חברותיה להתייחס אליה ולא להתעלם ממנה, כי אחרת היא תישאר לבד.

יצירת קשר מתוך אילוץ לא רק חושפת בדידות, אלא גם מגבירה אותה. ככל שהבת יותר מאלצת את חברותיה להיות איתה בקשר היא יותר מרגישה בודדה, וככל שהיא יותר מרגישה בודדה, היא חשה צורך חזק יותר לאלץ את חברותיה להיות איתה בקשר, כי היא לא מסוגלת לחכות ולתת אמון שיצרו איתה קשר מבחירה. כאשר בת מתרגלת ליצור קשר של אילוץ מתוך תחושה של בדידות, היא מתרגלת ליצור קשר לא בריא שבנוי על מרירות, שבאה לידי ביטוי בתלונות והאשמות. במקום ליצור קשר של אמון ושל בטחון שהחברה רוצה בטובתה ובקשר איתה, היא מתרגלת לחשוב שאם היא לא תדרוש יחס היא לא תקבל אותו. באמת גם כאשר היא מקבלת יחס היא עדיין מרגישה שהיא לא קבלה כלום, כיוון שהיא לא נותנת אמון שמתייחסים אליה בגלל שרוצים אותה, אלא חושבת שמתייחסים אליה רק בגלל שהיא דרשה את זה. לכן יש לה תלונות גם כאשר היא מקבלת יחס וגם כאשר היא לא מקבלת יחס.

תפיסה שונה של קשר

קודם נכתב שהדרך ליצור קשר טוב שבנוי על בחירה היא דרך ארוכה שדורשת עבודה ומאמץ, ולעומת זאת יצירת קשר על ידי אילוץ היא דרך קלה ומהירה, אלא שהרבה פעמים היא לא נושאת את הפירות הרצויים. אבל אף על פי שכלפי חוץ יצירת קשר על ידי אילוץ היא קלה ומהירה, בפנים היא לא קלה לנפש, ומבחינה מסוימת היא דורשת מאמץ נפשי גדול יותר מאשר יצירת קשר על ידי בחירה.

אם נחזור לשיחה בין בנות, בת שמשוחחת במתינות, ולפעמים מדברת ולפעמים מקשיבה, היא יותר בנחת מבת שמאוד דחוף לה שכל הזמן ישמעו אותה. כאשר לבת מאוד חשוב שישמעו אותה, היא מאוד לחוצה, ורוצה מאוד שישמעו אותה, ולכן היא מתאמצת לגבור על קולות הסובבים אותה. המאמץ לגבור על קולות החברות האחרות הוא מאמץ נפשי גדול.

ככל שבת מתרגלת לתפיסה עולם שעל פיה ללא אילוץ יתעלמו ממנה ולא יתייחסו אליה, כך היא חשה צורך לצעוק חזק יותר, ולמשוך תשומת לב בצורה בולטת יותר. כאשר בת יוצרת קשר בצורה כזו, היא מרגישה שהיא 'הוציאה את הנשמה' בשביל ליצור קשר. היא לא סתם מתקשרת, אלא היא התאמצה בכל כחה ליצור את הקשר הזה. לכן אפילו אם הבנות תרצינה באמת להקשיב לה והן באמת מעוניינות בחברתה - זה לא יספק אותה. היא תרגיש שהיא התאמצה מאוד בשביל הקשר הזה, ולעומת זאת החברות עשו מעשה רגיל, שלא עונה על המאמצים שלה ולא מתייחס אליהם. זה גורם לבת להיות עוד יותר בודדה, ועוד יותר להיות זקוקה לקשר, כי היא חשה שכמה שלא יתייחסו אליה זה לא יענה למה שהיא מחפשת.

התחושה הזו גורמת לבת לחפש לא רק לאלץ את הסביבה להתייחס אליה, אלא לנסות 'להוציא לסביבה את הנשמה', ולראות שגם הבנות האחרות מתאמצות בשביל שהיא תתייחס אליהן. הבת מרגישה שאם היא צריכה 'להוציא את הנשמה' על מנת ליצור קשר, רק אם היא תוציא גם לסביבה את הנשמה היא תקבל מענה הולם לצורך שלה ביחס ובקשר.

בצורה כזו הבת מתרגלת לתפיסת עולם שעל פיה קשר נוצר רק על ידי אילוץ, וככל שהאילוץ חזק יותר כך הקשר חזק יותר. כאשר בת מאלצת את חברותיה להיות איתה בקשר, היא 'תפסה אותן', והן חייבות להיות איתה בקשר,

וממילא זה באמת קשר. אבל אם היא תחכה עד שהן תיצורנה איתה קשר מבחירתן - אין זה כלל קשר, כי הן יכולות ליצור את הקשר ויכולות לא ליצור אותו.

לכן הבת מחפשת ליצור קשר עם בנות שנהנות מכך שמכריחים אותן להיות בקשר. בת עדינה - שלא אוהבת לאלץ אחרות, וגם לא נהנית מכך שמאלצים אותה - 'עוברת לה ליד האוזן', ולא נראית לה כלל כבת שרוצה בקשר. כאשר זוהי תפיסת העולם של הבת על קשר, מצד אחד היא יכולה להיות מאוד חברותית ומרכזית בחברה וכדומה, אבל בפנים נוצרת תפיסת עולם שקשר ממשי נוצר רק על ידי אילוזין, וקשר של בחירה ושל אמון הוא אוורירי ולא קשר ממשי.

ב. צניעות

עד כאן דיברנו על תכונת הצניעות כפי שהיא באה לידי ביטוי בדיבור ובצורת השיח של הבת. אמנם עיקר המקום שבו הצניעות באה לידי ביטוי הוא במראה ובצורת הלבוש.

כאשר בת בוחרת באיזה מראה לבטא את עצמה, היא בוחרת במראה כזה שיהיה נעים להסתכל עליה ולהיות בחברתה ולא יגרום לחברותיה להתרחק ממנה. אמנם יחד עם זה שהבת מחפשת לבחור במראה שבו יהיה נעים להסתכל עליה ולהיות בחברתה, היא גם מחפשת לא לבחור במראה בולט ומושך מדי, על מנת לאפשר לחברות לבחור להיות בקרבתה ולא לאלץ אותן לכך על ידי המראה שלה.

כשם שבשיחה טובה בת מחפשת להוציא את עצמה מהמרכז ולתת לשיחה ולתקשורת להיות המרכז, כך שלפעמים היא תדבר ולפעמים היא תאפשר לחברותיה לדבר, כך כאשר בת מבטאת את עצמה במראה בצורה טובה וצנועה, היא מבטאת את עצמה במראה כזה שבו מצד אחד יהיה נעים לראות אותה ולהיות בקרבתה אבל מצד שני הוא לא יהיה מושך מדי, על מנת לשים את הקשר במרכז ולא את עצמה.

אמנם אף על פי שהבת רוצה לבטא במראה בו היא בוחרת את שני הצדדים הללו, בפועל הרבה פעמים הרצון למשוך גובר, וגורם לבת ללכת במראה שימשוך את תשומת ליבן של חברותיה. כאשר בת אחת בוחרת במראה שיאלץ את חברותיה לשים לב אליה, זה גורם גם לבנות נוספות ללכת במראה שיגרום שישימו לב אליהן, וכך נוצרת מעין 'תחרות' מי תצליח למשוך יותר את תשומת הלב של הסביבה.

כשם שבשיחה בין בנות, כאשר בת אחת מרימה את הקול על מנת שישמעו אותה זה גורם לבנות האחרות להרים גם הן את הקול על מנת שישמעו אותן, כך (ויותר מכך) כאשר בת אחת הולכת במראה מושך זה גורם גם לבת אחרת ללכת כך, או ללכת בצורה יותר מושכת וכו'.

ככל שהבת תתרגל להרגיש שהיא יכולה למשוך תשומת לב על ידי המראה שלה, כך היא תהיה נתונה יותר ברצון למשוך ופחות ברצון להיות רגישה לחברות ולשים לב מה עובר עליהן, והאם הן נאלצות לשים לב אליה או שהן עושות זאת מבחירה. היא יוצרת קשר כזה שמאפשר לה למשוך אליה את הסובבות אותה, אבל פחות מאפשר לה לרצות להתחבר, ולהוציא מעצמה את התכונות הטובות והדברים הטובים שבה.

בנוסף, העיסוק המוגבר במראה ובלבוש גורם לבת לזהות את עצמה עם הגוף. הבת מתייחסת למראה שלה ולשאלה כמה היא מושכת, כמדד העיקרי לשאלה כמה היא מוצלחת וחברותית וכו', וכך במקום לזהות את עצמה עם התכונות והמדות הטובות שלה, היא מזהה את עצמה עם הגוף.

ניתן להמשיל זאת לדרשן שאומר דברי תורה לפני הציבור. בצורה מתוקנת מטרתו של הדרשן היא להעביר מסרים פנימיים ולקרב את הציבור ליראת שמים, אבל לפעמים הדרשן נתון יותר מדי בשאלה מה הציבור חושב על מה שהוא אומר, והוא מציג את עצמו ואת דבריו כך שכולם אחר כך ישבחו אותו ויגידו שהוא מדבר יפה. כמוכן, דברי תורה מטרתם לפעול את פעולתם על השומעים, וחשוב מאוד שהדרשן ישים לב לא רק למה שהוא חושב ואומר, אלא גם לצורה שבה הדברים מתקבלים ומובנים על ידי השומעים. אבל אם הדרשן יהיה עסוק יותר מדי בשאלה איך הדברים נראים, זה יגרום לו להתעסק פחות בתוכן הדברים ובפנימיותם, ובכך הוא הופך את התפקידים: במקום שצורת הדיבור תביע את התוכן, הדרשן מתייחס לתוכן כאילו מטרתו למשוך תשומת לב.

כך גם ביחס בין המראה לנפש: המראה אמור להביע את הנפש, ועיסוק מוגבר במראה ובגוף ובמשיכה הופך את התפקידים, וגורם לבת להיות מזוהה עם המראה ועם הרצון למשוך, במקום להתייחס למראה כמה שנועד להיות הכלי שעל ידו הנפש יכולה לבוא לידי ביטוי⁴. ככל שהבת עסוקה יותר במראה וברצון למשוך, כך היא יותר מזוהה את עצמה עם הגוף מצד עצמו, ותופסת את הרצון למשוך כעיקר מה שהנפש מחפשת להביע.

כאשר בת הולכת במראה צנוע היא בוחרת במראה עדין שלא יתפוס את כל תשומת לב, וכך יתן לנפש להביע את עצמה דרכו. כך המראה מאפשר לה להביא לידי ביטוי את המדות והתכונות הטובות שלה ואת הרצון ליצור קשר. לעומת זאת כאשר בת מחפשת ללכת במראה מושך, מתהפך היחס בין המראה לנפש, ובמקום שהמראה יהיה הכלי שדרכו הנפש מביעה את עצמה, הבת מחפשת להביע את עצמה בכך שהיא מושכת, ותופסת את הרצון להביע את עצמה כרצון למשוך. ממילא הבת נתונה בחיצוניות וברצון למשוך, ופחות נתונה ברצון להביע את התכונות הטובות שלה ולהיות רגישה כלפי חברותיה ולשים לב גם למה שהן רוצות.

קשר מסוג אחר

כאשר בת הולכת במראה עדין שאין מטרתו למשוך תשומת לב מרובה, היא מאפשרת לעצמה ולחברותיה להביע את התכונות הטובות ואת הרגישות לזולת. לעצמה היא מאפשרת זאת בכך שהיא לא נתונה יותר מדי ברצון למשוך, וממילא היא יכולה להיות נתונה יותר ברצון לשים את הקשר במרכז, ולחברותיה היא מאפשרת זאת בכך שהיא לא מאלצת ומושכת אותן להתייחס אליה, ולא מאלצת אותן להיכנס לתחרות של 'מי יותר מושכת את העין'.

לכן בחברה שמורכבת מבנות שהולכות במראה צנוע ומחפשות רגישות, נוצר קשר שהנעימות שבו היא מהבחירה ההדדית בקשר. נעים לבנות שהן נמצאות בחברה שמאפשרת להן להביע תכונות של רצון בקשר ושמחה בזולת, והן לא מחוייבות לתחרותיות.

לעומת זאת לבת שהולכת במראה לא צנוע שמחפש למשוך תשומת לב, לא יהיה כל כך נעים בחברה כזאת. היא מחפשת למשוך תשומת לב ולאליץ את חברותיה להתייחס לכך שהיא מושכת תשומת לב, והיא תחוש שהבנות משדרות לה שזה לא נעים להן והן לא מעוניינות בכך. היא תחוש כמו בת שמרימה את הקול בשיחה שבה כל הבנות מדברות ומקשיבות בנחת, וחשה שהבנות מחכות בסבלנות עד שהיא תגמור לצעוק כדי שהן תוכלנה להמשיך בשיחה. כאשר בת הולכת במראה לא צנוע היא מחפשת למשוך תשומת לב ולהיות במרכז. אלא שכאשר בת רוצה להיות במרכז, היא מבינה שהרצון הזה בא בהכרח על חשבון הבנות האחרות, כלומר היא רוצה שהיא זו שתהיה במרכז והבנות האחרות לא תהיינה במרכז.

⁴ כאשר מדברים עם בנות על צניעות, לפעמים אומרים שתי טענות שנראות כסותרות זו את זו: מצד אחד אומרים לבת שהלבוש מאוד מביע את הנפש, ולכן כאשר בת בוחרת ללכת בלבוש צנוע או בלבוש לא צנוע, אין זו החלטה שולית אלא בחירה של הבת כיצד להביע את עצמה (טענה זו מתמודדת עם טענה אפשרית של הבת - 'למה אתם מתעסקים בחיצוניות, בלבוש וכדומה, במקום להתעסק בפנימיות ובנפש?'), ומצד שני אומרים לבת שכאשר היא הולכת בלבוש לא צנוע היא מדגישה את הגוף ולא מאפשרת לפנימיות הטובה שלה לבוא לידי ביטוי. כל עוד לא שמים לב שהטענות הללו סותרות זו את זו קשה להן להתיישב על הלב, שכן הבת מרגישה שכאשר רוצים אומרים לה שהלבוש מביע את הנפש, וכאשר רוצים אומרים לה שהלבוש לא מביע את הנפש. ממילא גם היא בכל פעם מרגישה את הצד השני: כאשר אומרים לה שהלבוש מביע את הנפש היא מרגישה שמתעסקים איתה בחיצוניות, וכאשר אומרים לה שהלבוש מפריע לה להביע את הנפש היא מרגישה שהיא דווקא מביעה את עצמה מאוד על ידי הלבוש. כאן מוסבר שגם על ידי לבוש לא צנוע הבת מביעה את עצמה מאוד, אלא שהיא הופכת את התפקידים, ובמקום שהמראה יהיה הדרך להביע את הנפש, היא תופסת את המראה ואת הרצון למשוך כעיקר הרצון של הנפש להביע את עצמה.

כאשר בת מחפשת ללכת במראה לא צנוע ולמשוך תשומת לב, עיקר מה שהיא מחפשת זה לקבל לגיטימציה לכך שהיא רוצה לשים את עצמה במרכז. היא חשה שהרצון לשים את עצמה במרכז מבטא אותה, ורוצה שירשו לה ויאפשרו לה לבטא אותו. לעומת זאת בחברה של בנות שמחפשות מראה צנוע ולא מושך, לא רק שהבנות לא רוצות להיכנס לתחרות של מי מושכת יותר, ולא רק שהבנות לא רוצות שיאלצו אותן להגיב לבת שמחפשת למשוך את תשומת ליבן, הן בעיקר לא רוצות לחשוב שהרצון לתפוס את המרכז הוא רצון טוב, ומפריע להן שהיא מנסה לגרום להן לתת לרצון הזה לגיטימציה. הן מחפשות לשים את הקשר ואת מצוות "ואהבת לרעך כמוך" במרכז, ולא מחפשות קשר שנוצר מכך שכל בת מנסה למשוך ולשים את עצמה במרכז.

אם כן, בת שמחפשת ללכת במראה לא צנוע רוצה לקבל לגיטימציה לרצון למשוך ולרצון לשים את עצמה במרכז. אבל כאשר היא נמצאת בחברה של בנות שמחפשות ללכת בלבוש צנוע, לפעמים לא רק שהיא לא מקבלת לגיטימציה לכך, אלא להיפך, היא מקבלת תחושה שהרצון שלה לשים את עצמה במרכז הוא רצון לא טוב. הבת חשה שהרצון למשוך תשומת לב ולהיות במרכז הוא רצון אנושי בסיסי, וכאשר משדרים לה שזהו רצון לא טוב שוללים אותה ולא מאפשרים לה לבטא את עצמה.

לכן בת שמחפשת ללכת במראה לא צנוע ולמשוך תשומת לב רוצה להיות בחברה של בנות שגם הן מחפשות זאת. בחברה כזאת, כאשר בת הולכת במראה מושך הבנות שסביבה לא משדרות לה שהיא לא בסדר בכך שהיא מנסה להיות במרכז ולמשוך תשומת לב, אלא חושבות שהרצון למשוך תשומת לב הוא רצון טבעי שכל אחת מחפשת לבטא אותו. לכן כאשר הבת הולכת במראה שמושך תשומת לב הבנות סביבה לא מתעלמות מהדרך שלה להביע את עצמה, אלא אדרבה מתייחסות אליה ומגיבות לה, ומחפשות גם הן ללכת בלבוש שמושך תשומת לב. השאלה מי מושכת יותר נתפסת כמדד להצלחה, וממילא כאשר בת אחת מצליחה למשוך תשומת לב מסתכלים עליה כעל מקור השראה ומודל לחיקוי.

בכך הבנות לא רק נותנות לגיטימציה לרצון להיות במרכז, אלא משדרות שהחברה מסתובבת מסביב לרצון הזה, והרצון הזה הוא שיוצר את התקשורת ביניהן, ובלעדיו לא תיתכן תקשורת. הבת חשה שבחברה של בנות שהולכות במראה צנוע יהיה לה משעמם והיא לא תוכל להביע את עצמה, וממילא אין שם בכלל דרך ליצור קשר, ולעומת זאת בחברה שבה שמים דגש על המראה ועל הרצון למשוך, כל אחת מנסה וגם מצליחה למשוך את תשומת הלב של השניה, וכל אחת מגיבה לשניה ומתקשרת איתה, וזה מה שיוצר את הקשר ביניהן.

כלומר יש קשר מובנה בין מראה וצניעות לבין צורת הקשר החברתי. מראה מושך מביע רצון להיות במרכז, וממילא יוצר קשר שבנוי על תפיסת עולם שהרצון להיות במרכז הוא רצון טוב. לעומת זאת מראה צנוע מביע רצון שהקשר יבוא מבחירה של הזולת ולא מאילוץ, ויהיה נעים ביחד ושהקשר יהיה במרכז, וממילא הוא יוצר קשר שבנוי על תפיסת עולם שבה הנתנה והרגישות לסביבה היא העיקר⁵.

⁵ הרבה פעמים נוצרת בתוך כיתה (או בתוך שכבת גיל במקום מסויים וכדומה) חלוקה לקבוצות של בנות שהולכות במראה צנוע ובנות שהולכות במראה לא צנוע. כאן מוסבר שהתופעה הזו לא נובעת רק מתחומי עניין משותפים, אלא בעיקר בגלל שהרצון לחפש פנימיות ורגישות יוצר חברה אחרת וסוג תקשורת אחר מאשר הרצון למשוך תשומת לב, ולבת מקבוצה אחת יכול באמת להיות קשה לתקשר בקבוצה השניה.

אחת ההשלכות להסבר הזה היא שהבידול והקבוצתיות לא נובעים מ'שנאת חנם' ומחוסר היכרות של השונה וכיוצא בזה. אם המחנכות יחפשו לגרום לבנות שהולכות במראה צנוע להתחבר עם הבנות שלא הולכות במראה צנוע, זה עלול להפוך את הקבוצה כולה להיות פחות צנועה, כיוון שאופי התקשורת בחברה כזו הוא תחרותי יותר ולא צנוע ופנימי.

אין הכוונה לומר שבחברה של בנות שהולכות במראה צנוע בהכרח הבנות תהיינה בנות שלא מחפשות להיות במרכז, ולעומת זאת בחברה של בנות שהולכות במראה מושך הבנות תהיינה בהכרח בנות אנוכיות שאכפת להן רק מעצמן. לפעמים מראה צנוע בעצמו יכול להביע רצון למשוך תשומת לב וליצור תחרותיות ולעומת זאת מראה לא צנוע יכול לבוא בתמימות ומתוך הרגל, ולא לבטא רצון לתפוס את המרכז. כאן הוסבר שמראה לא צנוע מביע באופיו חוסר צניעות נפשית, כלומר רצון להיות במרכז, ומראה צנוע מביע באופיו צניעות נפשית, כלומר רצון להיות רגיש לזולת וליצור קשר טוב. אבל לפעמים חוסר צניעות נפשית מסתתרת דווקא במראה צנוע, ובמראה לא צנוע מסתתרת צניעות.

לכן כאשר באים לדבר על חינוך לצניעות, אין הכוונה רק לחינוך כיצד הבגדים צריכים להיראות, אלא הכוונה היא לחנך ולהדריך לכך שמראה צנוע אמור להביע צניעות פנימית, נפשית, ואם הולכים בבגדים צנועים מתוך רצון להיות במרכז ולמשוך תשומת לב וליצור תחרותיות, המראה הצנוע לא מביע את מה שהוא אמור להביע.

ג. אשה יראת ה' היא תתהלל

שקר החן

הפסוק אומר "שקר החן והבל היופי, אשה יראת ה' היא תתהלל". כאשר אדם מוצא חן פירושו של דבר שהוא לא מרגיש שיש בו משהו שאמור לגרום לסובבים אותו להתייחס אליו ולשמוח בו, אלא אם אנשים רוצים בקרבתו הם עושים זאת כי הוא מוצא חן בעיניהם, ולא כי הוא מתאמץ לגרום להם לעשות זאת.

הרצון של האדם לא לאלץ את הסובבים אותו להתייחס אליו, הוא עיקר החן שלו, והוא זה שמעורר את סביבתו לרצות בקרבתו. וכפי שכתוב על אסתר "ובהגיע תור אסתר... לא בקשה דבר כי אם את אשר יאמר הגי... ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה". וכפי שאסתר אומרת "אם מצאתי חן בעיניך המלך". אני רוצה למצוא חן בעיניך, ופירושו של דבר שאין לי חן מצד עצמי, אין לי משהו שעל ידו אני יכולה לשכנע אותך, מלבד אם אתה תמצא בי חן ותרצה בכך מצד עצמך.

אמנם הרבה פעמים האדם מתאמץ לשדר שהוא לא מנסה למשוך תשומת לב, והוא לא זקוק לכך שיתייחסו אליו וירצו בקרבתו, כאשר באמת מעניין אותו מאוד האם יתייחסו אליו וירצו בו. על כך אומר שלמה המלך "שקר החן". כך זה גם אצל בת שהולכת במראה לא צנוע:

לפעמים הבת מרגישה שהיא מתלבשת בצורה שהיא אוהבת להתלבש ובצורה שיפה בעיניה, ואין לה צורך וגם לא רצון למשוך תשומת לב ולאליץ את הבנות האחרות להתייחס אליה. אדרבה, היא רוצה שהבנות יתייחסו אליה מבחירה, וחשה שהבנות אכן מתייחסות אליה מבחירה ולא מאילוץ, ומזה ההנאה שלה. היא חשה שההנאה שלה היא דווקא מכך שרוצים בה ומתייחסים אליה מבחירה, בלי שהיא תעשה לשם כך מאמצים מיוחדים, וכיוון שהיא נהנית מכך שבוחרים להתייחס אליה, היא לא מרגישה כלל שהיא בוחרת במראה מסויים על מנת למשוך תשומת לב. אמנם אף על פי שהבת נהנית מכך שהבנות האחרות מתייחסות אליה מבחירתן, ולכן היא לא מרגישה שהיא מחפשת מראה שיגרום לבנות האחרות להתייחס אליה, קשה לומר שהיא לא נהנת מכך שהמראה שלה מושך תשומת לב, וקשה לומר שזה לא משפיעה על התנהגותה, והמחשבה שתשומת הלב שהיא מקבלת לא משפיעה על צורת הלבוש שלה היא שקר.

חכמינו מספרים⁶ שבתו של ר' חנינא בן תרדיון נענשה על כך שפעם אחת היא הלכה לפני גדולי רומי, ושמעה שהם אומרים "כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו", ומיד התחילה "לדקדק בפסיעותיה". חכמינו מספרים שהיא הצדיקה עליה את הדין כאשר היא נענשה, ואמרו עליה ועל הוריה "כמה גדולים צדיקים הללו". כיוון שחכמינו אומרים עליה שהיא היתה צדיקה, משמע שהיא לא דקדקה בפסיעותיה כי היא התנהגה בפריצות חס ושלום, אלא שכך הוא הטבע, שכאשר אשה חשה שהמראה שלה מושך תשומת לב, זה גורם לה לדקדק בו יותר, ובתו של ר' חנינא בן תרדיון נענשה על כך שהיא לא התגברה על הטבע הזה. אם כך אמרו חכמינו על הצדקת הזו, קל וחומר אצל כל אדם: גם כאשר בת לא מחפשת למשוך, כאשר היא מרגישה שהיא מושכת תשומת לב זה אכפת לה ונוגע לה ומשפיע על התנהגותה.

⁶ עבודה זרה יח, א.

הגמרא מדברת על אשה צנועה שכל עוד אחרים לא התייחסו אליה לא התכוונה למשוך. אבל כאשר בת הולכת בלבוש לא צנוע, הרבה פעמים היא הולכת במראה כזה שמצד אחד ימשוך, ומצד שני היא וחברותיה לא תרגשנה שהיא מתאמצת למשוך תשומת לב. היא לא רוצה למשוך תשומת לב בכח, כיוון שבאמת ההנאה שלה היא גם מכך שהחברות בוחרות בה מרצונן (ולאף אחד לא נעים למשוך תשומת לב בכח), ולכן היא הולכת במראה כזה שבו היא תמשוך, אבל תוכל לומר לעצמה ולאחרים שהיא כלל לא מתכוונת לכך ולא בשביל זה היא מתלבשת בצורה כזו. אף על פי שהבת חשה שהיא הולכת במראה שיפה בעיניה, בתוכה היא יודעת שבאמת היא גם נהנת מכך שהיא מושכת. המחשה חריפה לכך היא שכאשר הנערה תגדל ותתחתן היא לא תרצה שאשה זרה תמשוך את תשומת הלב של בעלה על ידי מראה לא צנוע. אף על פי שגם האשה הזרה תחשוב שהיא מתלבשת כך כי זה מה שיפה בעיניה, יחד עם זה ברור שהאשה הזרה גם מחפשת למשוך על ידי המראה שלה את תשומת הלב, ואין זה נכון להתעלם מהמניע הזה. אדרבה, המניע הזה אמור בצדק להיות גלוי, וצריך לגרום לאשה להתקומם על ההתנהגות של האשה הזרה. כך זה גם בגיל ההתבגרות, אפילו כאשר הנערה גדלה בסביבה של בנות בלבד: למרות שהנערה חשה שהיא הולכת בדרך שיפה בעיניה ולא כדי למשוך תשומת לב, יחד עם זה היא גם נהנת מכך שהיא מושכת. נחזור לפסוק "שקר החן": בקשר שנוצר על ידי רצון למצוא חן יש קושי מובנה - כאשר אדם רוצה למצוא חן בעיני סביבתו, באופן פשוט הוא לא מנסה למשוך ולאליץ, אבל יחד עם זה הוא כן נהנה מכך שהוא מוצא חן. ממילא ברצון למצוא חן יש גם כוונה למשוך על ידי נשיאת החן עצמה. כך נוצר קשר שכביכול בנוי על בחירה ועל רצון טוב של כל הצדדים (שכן אף אחד לא מנסה למשוך ולאליץ את השני להתייחס אליו), אבל באמת יש בקשר הזה הסתרה של רצון חזק של האדם למשוך ושישימו לב אליו וירצו בו. לכן שלמה המלך אומר "שקר החן", כי נשיאת חן היא שקר במהותה. רק "אשה יראת ה' היא תתהלל" בחן שלה, שכן כאשר מחפשים למצוא חן מתוך יראת שמים, אזי החן אינו שקר (וכפי שנכתב על אסתר המלכה שהיא באמת נשאה חן בעיני כל רואיה, ולא היה זה "שקר החן"), וכפי שיוסבר.

מציאת חן בעבודת הקרבנות

החלק בתורה שבו גלוי במיוחד הקשר בין יראת שמים לבין חן אמיתי הוא עבודת הקרבנות: בעבודת הקרבנות אומרת התורה "ריח ניחוח אשה לה", כלומר ה' ציווה אותנו להקריב קרבנות על מנת להעלות לפניו ריח טוב, ודורשים חכמינו "נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני", כלומר ה'ריח הטוב' שמעלים בקרבנות הוא עשיית הרצון של ה'. הקרבנות כשם כן הם, נועדו לקרב אותנו לה', וכאשר אנחנו מקריבים קרבנות אנחנו מביעים את רצוננו שה' ישמח בנו ויהיה לו מאיתנו נחת רוח, כמו בן שמביא להוריו מתנה על מנת להתקרב אליהם ולשמח אותם.

לכן דווקא בקרבנות יש הלכה שצריך להקריב את הקרבן על מנת לגרום לה' נחת רוח, וכפי שאומרת המשנה "לשם שישה דברים הזבח נזבח: לשם זבח, לשם זובה, לשם השם, לשם אישים, לשם ריח, לשם ניחוח"⁷, ומפרש הברטנורא "לשם ניחוח - לשם הנחת רוח".

⁷ זבחים ד, ו.

בין בני אדם, כאשר אדם אחד רוצה לעשות נחת רוח לזולתו, זה הרבה פעמים גורם לזולת להימשך וליהנות מכך קצת בעל כרחו, וזהו כחה של החנופה. האדם מראה לזולתו שהוא רוצה לעשות את רצונו, ובכך הוא מושך את הזולת אליו, וזה בעצם מה שהוא רוצה, כפי שנכתב על "שקר החן". אם אדם יחשוב שכאשר הוא מקריב קרבנות הוא 'מושך' את ה' ליהנות ממנו כאילו בעל כרחו, זה יראה כאילו אנחנו חושבים שה' צריך לאכול ולכן אנחנו מקריבים לו קרבנות. כשם שה' לא נמשך בעל כרחו אחרי אוכל כמו אדם שזקוק לאוכל, כך ה' לא נמשך בעל כרחו אחרי חן של שקר, וכאשר אנחנו מקריבים לו קרבנות וחושבים שהוא זקוק לכך, ה' אומר לנו שהוא כלל לא רוצה בקרבנות הללו. ה' רוצה שנרצה את רצונו באמת ונרצה שהוא ישמח בנו, ואז הוא ירצה את הקרבה שלנו אליו. אבל אם אנחנו חושבים שכאשר אנחנו מקריבים קרבנות לה' אנחנו מכריחים אותו להיות קרוב אלינו, אנחנו בעצם מנסים למצוא חן בעיני ה' בשבילנו, כדי שהוא יוכרח להיות איתנו, וזה לא מוצא חן בעיני ה' ולא מעלה לפניו ריח ניחוח. כך אומרים כל הנביאים שאם אנחנו מקריבים קרבנות ולא רוצים להתקרב לה' ולעשות את רצונו, לא רק שה' לא רוצה בקרבנות הללו, אלא הוא גם קץ בהם ושונא אותם. וכפי שכתוב "למה לי רב זבחיכם יאמר ה' שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי. כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי... חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח"⁸. וכן "אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמור היכל ה' היכל ה' המה, כי אם היטב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם"⁹. כלומר אל תחשבו שבית המקדש הוא הבית של ה' וה' מוכרח אותו ולכן הוא לעולם לא יחריב אותו, שכן בית המקדש הוא הבית של ה' רק כאשר אנחנו עושים את רצונו. לכן כתוב שם באותו הפרק על הקרבנות "כי לא דברתי את אבותיכם ולא ציויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה או זבח, כי אם את הדבר הזה ציויתי אותם לאמור שמעו בקולי"¹⁰. מה הכוונה? הרי חלק גדול מהתורה הוא ציווי על הקרבנות, ואיך הנביא אומר שה' לא ציווה אותנו "על דברי עולה או זבח"? כוונת הדברים היא שה' רוצה שנרצה שהוא ישמח בנו וירצה אותנו, ולא רוצה שנקריב קרבנות כדי למלא את הרצונות שלנו. ה' ציווה אותנו לגרום לו נחת רוח, ולא ציווה אותנו להקריב קרבנות בלי נחת רוח, ולכן אם ישראל מקריבים קרבנות כדי לבטא ולחוש שה' מוכרח להיות איתם, ה' אומר שאת זה הוא כלל לא ציווה. אם כן, בעבודת הקרבנות מודגש שהרצון למצוא חן יכול למצוא חן ולגרום לקרבה, אבל עלול לגרום גם את ההיפך, וכאשר לאדם יש יראת ה', הוא רגיש לשאלה האם הוא מנסה באמת למצוא חן, וירא מפני האפשרות שהניסיון שלו למצוא חן רק ירחיק אותו מה'. לכן כאשר יש יראת ה' החן הוא חן של אמת ולא חן של שקר. העיר ירושלים היא מלשון יראה שלמה, ואנחנו מתפללים שייבנה בית המקדש ושם נעבוד את ה' ביראה. בבית המקדש גלוי שה' מסתכל עלינו (כפי שכתוב "בהר ה' יראה", אותיות יראה), ורואה את מחשבותינו¹¹, ולכן שם צריך להיות גלוי יותר שאנחנו רוצים לעשות את רצונו ולגרום לו לנחת רוח, ולא רוצים שהחן יהיה חן של שקר.

⁸ ישעיהו א, י-יג, וכן "כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה, זבחי אלקים רוח נשברה, לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה" (תהילים נא, יח-יט), וכן "החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה', הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים" (שמואל א טו, כב), וכן "האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה" (תהילים נ, יג), ובריבוי מקומות.

⁹ ירמיהו ז, ג-ד.

¹⁰ שם כא-כב.

¹¹ לכן בעבודת הקרבנות יש מחשבות שפוסלות את הקרבן, כמו הקרבה שלא לשם הקרבן המסויים הזה בחלק מהקרבנות, או מחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו (ראה משניות זבחים פרק א), שכן בעבודת הקרבנות מודגש שה' בוחן ורואה את המחשבות והרצונות שלנו, ולא רק את המעשים שלנו.

אם כן, כאשר יש יראת ה', החן הוא חן של אמת ולא חן של שקר. שלמה המלך מדריך אותנו ואומר "שקר החן... אשה יראת ה' היא תתהלל", כדי ללמד אותנו שיראת שמים הופכת חן לאמיתי.

מציאת החן של אסתר המלכה

נחזור להתבונן במה שכתוב על אסתר המלכה: כאשר אסתר המלכה מבקשת מאחשוורוש לבטל את גזרת המן, היא אומרת כמה פעמים "אם מצאתי חן בעיניך המלך ואם על המלך טוב". אסתר מחפשת למצוא חן בעיני המלך אחשוורוש ויש לה יראה גדולה מפני המלך שגורמת לה לחפש למצוא חן באמת. שכן אם היא לא תבקש בצורה נכונה ולא תצליח למצוא חן בעיני המלך, היא לא תצליח להציל את עם ישראל, והיא גם מסתכנת בנפשה. לכן היא צריכה להיזהר מאוד, ולבקש את בקשותיה רק בשביל אחשוורוש ולא בשביל עצמה - "אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך ואם טובה אני בעיניו". היראה מאפשרת לאסתר גם לרצות מאוד למצוא חן בעיני המלך, וגם לרצות זאת רק בשביל המלך, גם לבקש מאוד מה שהיא רוצה, ויחד עם זה לא לרצות שום דבר מצד עצמה, אלא רק את מה שהמלך רוצה בו. כך אסתר ממשיכה את מה שכתוב עליה בתחילת המגילה "ובהגיע תור אסתר... לא ביקשה דבר... ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה". אסתר מוצאת חן כי היא לא רוצה דבר בשביל עצמה, וגם כאשר היא מבקשת מלפני המלך על עמה, היא מראה לו שהיא מבקשת את זה רק אם זה טוב לו¹².

אין הכוונה שמציאת החן של אסתר המלכה היתה על ידי היראה מאחשוורוש בלבד, שהרי לכל עבדי אחשוורוש ולכל הנשים היתה יראה מאחשוורוש, ואף על פי כן רק אסתר מצאה חן בעיניו (ולא הנשים האחרות, ולא המן). הסיבה לכך היא שכאשר אדם מתרגל למשוך תשומת לב, גם יראה ממלך לא מצליחה לגרום לו לרצות את טובת המלך בלבד ולא את טובת עצמו, ואדרבה, ככל שהיראה גדולה יותר כך האדם נתון יותר בדאגה לעצמו וזה גורם שהוא לא ימצא חן. לכן כל הנשים ש"כל אשר תאמר ינתן לה לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלך", לא הצליחו לשאת חן בעיני אחשוורוש באמת.

לעומת זאת לאסתר המלכה היתה יראת שמים שקדמה ליראה שלה מאחשוורוש, והרצון שלה למצוא חן בעיני ה' קדם לרצון שלה למצוא חן בעיני אחשוורוש. היא התרגלה לחפש למצוא חן בעיני ה' באמת ולא כדי למשוך, וממילא גם כאשר היא אמרה לאחשוורוש "אם מצאתי חן בעיניך המלך", היא לא אמרה זאת כדי למשוך אלא כדי למצוא חן באמת. חכמינו אומרים שכל "המלך" שבמגילת אסתר כוונתו למלכו של עולם, וממילא כאשר אסתר אומרת "אם מצאתי חן בעיניך המלך" היא מתכוונת למצוא חן באמת בעיני ה', ובאמת לא מתכוונת לדאוג לעצמה, ולכן היא מוצאת חן בעיני אחשוורוש.

אם כן יש קשר בין יראה לבין מציאת חן. לעיל נכתב שהרצון למצוא חן הוא שקרי במהותו, כיוון שכאשר אדם מחפש למצוא חן פירושו של דבר שהוא אומר שהוא לא רוצה בשביל עצמו שום דבר, כאשר באמת הוא רוצה למצוא חן, והוא בעצם מנסה למשוך את זולתו על ידי החן שבו, ולכן זהו חן של שקר. אבל כאשר יש לאדם יראת שמים הוא נזהר מפני האפשרות שהרצון שלו למצוא חן יהיה חן שקרי. הוא רוצה מאוד למצוא חן בעיני ה', שכן אם הוא

¹² כל עוד אסתר לא מבקשת משהו היא נקראת "נושאת חן" (ב טו, שם טז, ה ב), ורק כאשר היא מבקשת דברים מאחשוורוש היא אומרת "אם מצאתי חן" (ה ח, ז ג, ח ה). כל עוד היא לא מבקשת דבר, רואים עליה שהיא מסוגלת להיות מוצאת חן, ועל כך נאמר שהיא "נושאת חן", וכאשר היא מבקשת משהו בפועל, ותוך כדי זה ברור לה שהיא מבקשת זאת רק אם המלך רוצה והיא לא מבקשת שהמלך יקיים את זה כי זהו רצונה - אז היא מוצאת חן.

לא ירצה בכך הוא לא ימצא חן בעיני ה', אבל יחד עם זה הוא גם רוצה מאוד שהמציאת חן תהיה מצד הרצון של ה' בלבד, בלי שזה יראה כאילו הוא מנסה למשוך ולהכריח את ה' לפנות אליו¹³. בצורה כזו החן הוא אמיתי ולא שקרי. כאשר בת רוצה למצוא חן בעיני חברותיה ויש לה יראת ה', היא רגישה לשאלה האם הצורה שבה היא מתלבשת והדרך שבה היא יוצרת קשר מוצאים חן בעיני ה'. היא אמנם רוצה להתלבש בצורה יפה, אבל כיוון שיש לה יראת ה' היא לא מתלבשת בצורה לא צנועה, וכמו כן היא אמנם רוצה למצוא חן בעיני חברותיה, אבל כיוון שיש לה יראת ה' היא לא מחפשת למשוך ולאליץ ולשים את עצמה במרכז על חשבון האחרות. היא לא יכולה לנסות למשוך ויחד עם זה לומר (לעצמה ולחברותיה) שכלל לא משנה לה איך מסתכלים עליה, כיוון שהיא יודעת שה' מסתכל עליה והיא לא יכולה לשקר אותו, וממילא היא גם לא יכולה לשקר את עצמה.

לעומת זאת כאשר הבת מחפשת למצוא חן בעיני חברותיה והיא לא "אשה יראת ה'", היא לא רגישה לשאלה איך ה' מסתכל עליה, ולא מפריע לה להתלבש ולהתנהג בצורה לא צנועה, וממילא המראה שלה ימשוך תשומת לב גם אם היא אומרת (לעצמה ולחברותיה) שכלל לא מעניין אותה איך החברות מסתכלות עליה.

הבל היופי

לעומת החן שמצד עצמו הוא שקר, היופי מצד עצמו הוא הבל. ביופי אין מעלה מצד עצמו, אלא כל הערך שלו הוא שהוא יכול למשוך תשומת לב של הסביבה, שהרי כאשר האדם נמצא בינו לבין עצמו הוא לא טורח להתייפות, ורק כאשר הוא נמצא במקום שבו אחרים רואים אותו הוא מתייפה. אם כן, בשונה מתכונות אחרות של האדם שיש להן מעלה גם כאשר האדם בינו לבין עצמו, ליופי אין ערך מצד עצמו והוא מיועד רק לכך שאחרים יראו אותו, ועל כך אומר שלמה המלך "הבל היופי".

אם יגידו לאדם חכם שחכמה היא הבל זה לא יעליב אותו, והוא יחשוב שמי שאומר לו את זה פשוט לא מבין או לא מכיר את מעלת החכמה. לעומת זאת אם יגידו לבת שהיופי שלה נועד רק למשוך והוא הבל מצד עצמו זה עלול להעליב אותה. ההבנה שאמירה כזו יכולה להעליב ממחישה שהבת מודעת לכך שהיופי נועד למשוך, ולכן היא נעלבת כאשר אומרים לה זאת, כמו אדם שאומרים לו שיש לו תכונה לא טובה. הבת חשבה שכיוון שהיא יפה יש לה תכונה טובה, יש בה משהו בעל ערך משלו כמו חכמה למשל, וכאשר אומרים לה שבאמת אין בתכונה הזו ערך בפני עצמה, אלא כל הערך שלה הוא היכולת למשוך תשומת לב של אחרים, זה עלול להעליב.

המחשה לכך שיופי מצד עצמו הוא הבל ניתן לראות בשולחן שבת. כאשר האדם לובש בגדים נאים לכבוד השבת ועורך את השולחן בכלים יפה ומפה יפה וכו', היופי בא לבטא את כבוד השבת, ובא להראות שה' מכבד את השבת ומייקר אותה. אבל כאשר היופי לא בא לבטא שום דבר האדם יחוש שהוא חסר טעם. כמו לדוגמה, אם אדם ישים כלים יפים של שבת ביום חול, אבל יאכל במהירות תוך כדי עסקיו כמו שהוא אוכל ביום חול - היופי יראה חסר טעם, ולכן האדם באמת לא יעשה זאת. או דוגמה אחרת, אם אשה תערוך את שולחן השבת בכלים נאים ובמפה יפה וכו', וכאשר הבעל יגיע לסעודה הוא ינהל אותה בעייפות או יירדם, האשה תתאכזב ותרגיש שהיא עמלה לשווא. שכן היופי אינו עניין בפני עצמו כאמור, אלא הוא אמור לבטא עניין אחר. ה' אמר שהשבת היא יקרה וחשובה, וכאשר

¹³ וכפי שחכמינו מזהירים מ'עיון תפילה' (בבא בתראה קסד, ב), כלומר ממחשבה שה' מוכרח להיענות לתפילה. מי שיש לו יראת ה' נזהר מלעשות זאת, כיוון שהוא רגיש לשאלה איך ה' מסתכל עליו.

האדם מייפה את שולחן השבת היופי של שולחן השבת מבטא עד כמה השבת חשובה בעיני ה' ובעינינו. אבל היופי מצד עצמו הוא הבל, ולכן אם היופי לא בא לכבד ולייקר משהו אחר האדם מרגיש שהוא חסר טעם.

לכן כתוב שעל האדם ללכת עם בגדי שבת אפילו כאשר הוא בדרך לבדו, כי "אין המלבושים לכבוד הרואים כי אם לכבוד השבת"¹⁴. לעומת זאת כאשר האדם לובש בגדים יפים לא בשביל שבת, אם הוא יעשה זאת כאשר הוא לבדו, הוא ירגיש שזה חסר טעם כפי שנכתב¹⁵.

כשם ששמים כלים נאים על שולחן השבת כדי לייקר ולכבד את השבת, כך כאשר אדם נפגש עם אנשים אחרים הוא בוחר במראה שיראה שהוא מכבד ומייקר אותם ולא מזלזל בהם. לדוגמה, אם אדם הולך לפגישה עם אנשים אחרים עם בגדים מלוכלכים ומזולזלים, הוא מראה בכך שהוא לא מכבד את האנשים שאיתם הוא נפגש. וכן להיפך, אם אדם בא לפגישה בבגדים נקיים ומכובדים הוא מראה שהוא מכבד את האדם איתו הוא נפגש, וכאשר נפגשים עם אדם מכובד, גם הבגדים צריכים להיראות בהתאם. לכן כאשר אדם מתפלל תפילת שמונה עשרה עליו להיות לבוש בבגדים מכובדים "כעומד לפני מלך", שכן הבגדים באים לכבד את מי שהאדם עומד מולו, ובשעת התפילה האדם צריך להתנהג כעומד לפני מלך.

כאשר בת היא "אשה יראת ה'", ומבינה שיופי מצד עצמו הוא הבל ויש לו טעם רק כאשר הוא בא לכבד ולייקר משהו אחר, היא תתבייש להתלבש בצורה שיש בה יופי שנועד למשוך. היא תרגיש שאם היא מנסה למשוך על ידי יופי זה חסר טעם, ורק כאשר היופי בא לכבד את הקשר עם סביבתה יש בו טעם.

לעיל נכתב שכאשר בת בוחרת באיזה מראה לבטא את עצמה, היא מחפשת מראה שמצד אחד יגרום שיהיה נעים להיות בחברתה, ומצד שני לא ינסה למשוך, ועל ידי כך היא לא מחפשת לשים את עצמה במרכז, אלא מחפשת לשים את הקשר במרכז. כך מחפשת לבטא את עצמה "אשה יראת ה'", שיודעת שהיופי מצד עצמו הוא הבל ומתביישת להשתמש ביופי על מנת למשוך, ורוצה שהיופי יהיה הכלי שעל ידו היא מכבדת ומייקרת את חברותיה ואת הקשר איתן.

שלמה המלך אומר "הבל היופי, אשה יראת ה' היא תתהלל" ביופי שלה, ובכך הוא מכוון ומדריך אותנו שיראת שמים עושה את היופי של הבת ליופי אמיתי שאינו הבל.

¹⁴ משנה ברורה סימן רסב סק"ו.

¹⁵ לכן הרבה פעמים לאנשים שאינם שומרי שבת אין הרבה בגדים יפים וחגיגיים כפי שיש לשומרי שבת ויום טוב, שכן אין להם מתי להשתמש בהם.

ד. צניעות וגיל ההתבגרות

ההתמודדות עם נושא הצניעות מתעצמת בגיל ההתבגרות, ולכן בשביל להבין טוב מה הנערה מחפשת נתבונן בתהליך ההתפתחות של גיל ההתבגרות:

בגיל ההתבגרות הנערה מתחילה להיות עצמאית יותר. עד עכשיו ההורים החליטו בשביל הנערה מה לעשות, וגם איך ועם מי ליצור קשרים חברתיים, ובגיל ההתבגרות הנערה נעשית עצמאית יותר, ומחליטה את ההחלטות שלה בעצמה יותר מאשר בגיל הילדות, ויוצרת את הקשרים החברתיים שלה בעצמה. גם הקשר עם ההורים, שעד עכשיו היה בעיקר תוצאה של הרצון של ההורים, מתחיל להיות תלוי גם בבחירה שלה. הנערה משקיעה יותר זמן ומאמץ בקשר עם החברות, וההורים כבר פחות מחבקים אותה וכדומה כמו בגיל הילדות, כיוון שעכשיו הקשר נעשה יותר הדדי ותלוי גם בה ולא רק בהם.

ההתמודדות בנושא הצניעות בגיל ההתבגרות קשורה לכך שבגיל הזה הנערה מתחילה ליצור את הקשרים בעצמה: הרצון החזק ליצור קשר והרצון שיתייחסו אליה ולא יתעלמו ממנה, עלול לגרום לנערה לחפש למשוך תשומת לב על ידי מראה לא צנוע והתנהגות לא צנועה¹⁶.

קשר בין הורים וילדים וקשר בין חברים

כיוון שגיל ההתבגרות הוא במידה מסויימת מעבר מקשר בין הורים וילדים לקשר בין חברים (כהכנה לקשר של חתונה בגיל המתאים) - ננתח את ההבדלים בין קשר בין הורים וילדים לקשר בין חברים, ועל פי הניתוח הזה נרצה להבין מהו הקשר אותו האדם מחפש ליצור:

יש הבדל מהותי בין קשר בין הורים וילדים לקשר בין חברים: קשר בין הורים וילדים הוא לא קשר שהאדם יוצר, אלא קשר שהאדם נולד לתוכו. האדם לא מוליד את האהבה בינו לבין הוריו, אלא האהבה מולידה אותו. ממילא עצם הקשר בין הורים וילדים לא מותנה בהתנהגות של האדם, אם תתנהג כך נהיה ההורים שלך, ואם תתנהג בצורה כזו לא נסכים להיות ההורים שלך, אלא הקשר קיים בכל מקרה, כיוון שהוא קיים בטבע.

לעומת זאת קשר בין חברים הוא קשר שנוצר על ידי האדם, וממילא הוא תלוי בהשקעה ובמאמצים. יצירת הקשר תלויה באדם, וגם לאורך זמן הקשר תלוי במאמצים של האדם. אם האדם ישקיע הרבה בקשר, הקשר יהיה קשר טוב, אם האדם ישקיע קצת בקשר הקשר יחלש, ואם האדם לא ישקיע בכלל בקשר הקשר יתפורר וייעלם. וכפי שאומרים חכמינו "וקנה לך חבר", כלומר בשביל חברות האדם צריך להשקיע ולהתאמץ. אבל אף על פי שיש הבדל מהותי בין קשר בין הורים וילדים לקשר בין חברים, גם כאשר האדם מחפש ליצור קשרים חברתיים הוא מחפש ליצור קשר שדומה לקשר שלו עם הוריו, ומקבל השראה מהקשר הזה. הוא לא רוצה שירצו בו וישמחו בחברתו רק בגלל הפעולות והמאמצים שלו, אלא מחפש שירצו את האישיות שלו, כפי שההורים רוצים בו.

¹⁶ גם ההתפתחות הגופנית של הנערה (שהיא הגורם העיקרי לכך שבגיל ההתבגרות ההתמודדות עם נושא הצניעות מתעצמת) קשורה לכך שהנערה נעשית עצמאית יותר, שכן המשמעות הנפשית של התפתחות הגוף והיצירים היא שהנערה מתחילה להיות מוכנה ליצור קשר של נישואין בבוא העת.

אם האדם יחוש שהאהבה שהוא מקבל מחבריו תלויה רק במעשים שהוא עושה, הוא יחוש שלא באמת רוצים בו. כדוגמה קיצונית קצת אפשר לחשוב על ילד שנותן לחברים שלו ממתקים בשביל שיהיו חברים שלו. במקרה כזה גם לילד צריך להיות ברור שכך לא יוצרים חברות אמיתית, שכן החברים רוצים את הממתקים שלו ולא אותו. לעומת זאת כאשר סבא וסבתא נותנים ממתקים, זה מאוד נעים, וזה לא נראה חייוני כלל. הסיבה לכך היא שהקשר עם הסבא והסבתא ברור מאוד, וברור לחלוטין שהקשר לא נוצר בגלל הממתקים. לכן ברור גם לילד שהממתקים מבטאים את הקשר הקיים, ולא מנסים ליצור אותו.

בדומה לילד שמחלק ממתקים בשביל שיהיו לו חברים, אם האדם מאוד ישקיע בשביל ליצור קשר, הוא יחוש שהחברים שלו רוצים בו רק בגלל המעשים שהוא עושה, ולא רוצים אותו בעצמו. אמנם בשביל ליצור קשר עם חברים האדם מוכרח לעשות פעולות, שכן הוא לא נולד לקשר הזה כמו שהוא נולד לקשר עם הוריו, אבל האדם רוצה שהמעשים שהוא עושה יגלו את האהבה של חבריו אליו, כך שהמעשים יהיו החלק השולי יחסית של החברות, ולא עיקר הדגש בה. כך הוא יוכל לחוש שרוצים אותו ואוהבים אותו באמת, בדומה לאהבה שההורים אוהבים אותו בלי התניה.

אם כן, בשביל ליצור קשר טוב עם חברים, על האדם לחפש קשר שדומה לקשר עם ההורים ומקבל השראה ממנו.

ההשראה שקשר בין חברים מקבל מקשר עם ההורים

נפרט יותר את ההשראה שהאדם מקבל מהקשר עם ההורים ומהאהבה של ההורים אליו: ראשית, כיוון שההורים של האדם אוהבים אותו ללא התניה, זה גורם לו להיות מודע לכך שקשר טוב הוא קשר שבו רוצים את האדם בזכות עצמו ולא בגלל המעשים שלו. לכן כאשר האדם מחפש ליצור קשר טוב עם חבריו, הוא מחפש קשר כזה שבו יאהבו אותו בגלל האישיות שלו, בדומה לאהבת הוריו אליו. שנית, כאשר האדם יוצר קשר טוב עם חבריו, ההורים שלו שמחים בו ובהצלחות החברתיות שלו. ההורים רוצים שהילד יגדל ויתפתח ויהיה בעל אישיות עצמאית, וידע ליצור קשרים חברתיים בעצמו, והשמחה של ההורים בו מאפשרת לנער לחוש שהאישיות העצמאית שלו טובה ורצויה. כיוון שההתפתחות של הנער והקשרים החברתיים שלו רצויים על ידי הוריו, הנער יכול לחוש שגם הקשרים החברתיים שלו נולדים מתוך הקשר עם ההורים. ההורים אוהבים אותו וזה מה שהוליד אותו, וזה מה שמגדל אותו ודוחף אותו להתפתח וליצור קשרים חברתיים. כך הנער יכול לחוש שאף על פי שעליו ליצור את הקשרים החברתיים שלו בעצמו, בסופו של דבר ההשראה שמאפשרת את ההתפתחות החברתית שלו זה האהבה של ההורים שלו אליו והשמחה של הוריו בו. כלומר ככל שהנער חש אהוב יותר על ידי הוריו, כך קל לו יותר ליצור קשרים חברתיים בעצמו, כיוון שהוא לא מרגיש שאם הוא לא יעשה פעולות ומעשים הוא לא יהיה אהוב. ככל שהנער יותר יתפוס את הקשרים החברתיים שלו כתולדה של הקשר עם ההורים, כך יהיה לו קל יותר לעשות פעולות ומאמצים על מנת ליצור קשר, כי הוא לא חש שאוהבים אותו רק בגלל הפעולות והמאמצים שלו¹⁷.

¹⁷ גם כאשר הקשר עם ההורים הוא לא טוב האדם מצווה לכבד את ההורים, ועיקר הכיבוד הוא להתייחס ולשמוח במקום שבו ההורים רוצים ואוהבים את הילדים, ולהתעלם מהמקומות שבהם זה לא מצליח לבוא לידי ביטוי בחיים. אך כיוון שזה נושא עדין ורגיש ומורכב, וכמו שאמרו חז"ל על כיבוד הורים שהיא מצווה חמורה שבחמורות, אי אפשר להאריך כאן.

כך האדם רוכש ובונה לו תפיסת עולם שעל פיה אף על פי שהוא יוצר את הקשרים החברתיים שלו בעצמו, יחד עם זה הקשר הוא קשר של אמון, שלא מותנה במעשים שלו. תפיסת העולם הזו מובילה אותו בסופו של דבר להתחתן, ולתת אמון בקשר טוב: כאשר האדם מתחתן הוא מצפה ליצור קשר בל יינתק כמו הקשר שלו עם ההורים שלו, ומקשר כזה נולדים ילדים שהופכים את הקשר להיות באמת קשר שקיים בטבע ולא יכול להינתק. כלומר יצירת הקשרים החברתיים בגיל ההתבגרות, ותפיסת העולם של האדם לגבי הקשרים הללו, חשובה מאוד להתפתחות שלו ולצורה שבה הוא יתחתן בעתיד.

תפיסת הקשרים החברתיים כמנוגדים לקשר עם ההורים

אבל לפעמים האדם לא תופס את הקשרים העצמאיים שהוא מחפש ליצור כהמשך לקשר עם הוריו, ולפעמים הוא אף תופס את הקשרים שהוא יוצר כמנוגדים והפוכים לקשר עם הוריו. הוא תופס את העצמאות של גיל הנעורים כתקופה שבה הוא 'מתנתק' מהוריו, וזוהי הדרך שלו לבנות את האישיות העצמאית שלו וליצור קשרים בעצמו. האדם תופס את הקשר שהוא יוצר עם החברים כקשר, ולעומת זאת את הקשר עם ההורים הוא לא כל כך תופס כקשר, אלא כטבע שאי אפשר לשנות אותו ואי אפשר לבחור בו. בצורה כזו האדם לא תופס את הקשר אותו הוא מחפש ליצור כתולדה של הקשר הטבעי שקיים בינו לבין ההורים, אלא מתייחס לקשר כקשר שנוצר מכחו בלבד. כלומר האדם לא חש שהאהבה מולידה אותו, אלא חש שהוא מוליד את האהבה.

כאשר האדם חש שעליו מוטל להוליד את האהבה, הוא עלול לחוש שאם הוא לא ידאג ויתאמץ שיתייחסו אליו הסביבה תתעלם ממנו, וזה יגרום לו לחשוב שעליו 'לצוד' את היחס ותשומת הלב של הסביבה. המחשבה הזו גורמת לו ליצור קשר בצורה של אילוץ. אין לו ביטחון בכך שאוהבים אותו ורוצים אותו ושמחים בו, וזה גורם לו לנסות להכריח את הסביבה להתייחס אליו ולא להתעלם ממנו. כפי שנכתב בהתחלה, יצירת קשר בצורה כזו יוצרת קשר שבו מתייחסים למעשים שהאדם עושה ולמאמצים שלו לקבל התייחסות יותר מאשר לאישיות שלו.

יותר מזה: כאשר האדם חש שעליו מוטל להוליד את האהבה אליו, זה לא רק גורם לו לנסות ליצור קשר על ידי אילוץ, אלא זה גם מפתח אצלו תפיסת עולם שכך נראה קשר. תפיסת העולם שלו היא שקשר לא נוצר על ידי בחירה ואמון, אלא על ידי מאמץ ואילוץ. כך הוא תופס את הקשר שהוא יוצר עם אחרים, וכך הוא תופס גם את הקשרים שאחרים יוצרים אתו.

תפיסת הקשר עם ההורים משפיעה על צורת הלבוש

צורת התפיסה של הקשר עם ההורים בגיל ההתבגרות עלולה לגרום לכת ללכת במראה לא צנוע ולהתנהג בצורה לא צנועה: התפיסה שבגיל ההתבגרות על הנערה ליצור בעצמה קשרים שהם לא תולדה והמשך של הקשר עם ההורים, גורמת לנערה ללכת קצת פחות צנוע. היא רוצה למשוך התייחסות של הסביבה, וחשה שאם היא לא תיאלץ את הסביבה להתייחס אליה על ידי לבוש לא צנוע - הסביבה תתעלם ממנה.

אלא שאף על פי שהמראה הלא צנוע וההתנהגות הלא צנועה אכן מושכים תשומת לב, הרצון העז של הנערה ליצור קשר טוב לא קיבל את המענה אותו היא באמת מחפשת. הנערה מחפשת קשר טוב שבו רוצים את האישיות שלה,

אבל הקשר אותו היא יוצרת הוא קשר שבו עליה לאלץ את סביבתה להתייחס אליה ולא להתעלם ממנה, כפי שנכתב באריכות לעיל.

בעומק יותר, הבת מחפשת ליצור קשר לא מותנה כמו הקשר שהיא מכירה עם הוריה, אבל יצירת קשר על ידי מראה לא צנוע גורמת שהיחס לקשר עם החברות והיחס לקשר עם ההורים מתהפך. הקשר עם ההורים הוא קשר בלתי מותנה, והקשר עם החברות מצד עצמו הוא קשר שנוצר על ידי מעשים וממילא מותנה במעשים. אבל הנערה לא שמה לב לכך. היא חשה רצון חזק ליצור קשר לא מותנה, ומציירת לעצמה שהקשר אותו היא מייצרת עם חברותיה הוא קשר כזה. ולעומת זאת את הקשר עם ההורים היא תופסת כקשר מותנה, שהרי הם כועסים עליה על איך שהיא נראית, ו'לא אוהבים אותה' בגלל המעשים שלה.

באמת אין זה כך. באמת ההורים אוהבים את הנערה בצורה בלתי מותנית כיוון שהיא הבת שלהן, ורק כועסים על המעשים שלה. אבל הנערה התרגלה להתעלם מהקשר הבלתי מותנה עם ההורים, ולהתעלם מכך שהקשר אותו היא יוצרת עם חברותיה הוא קשר שתלוי במעשים שלה והוא לא קשר בלתי מותנה. היא מתרגלת להתייחס לקשר שנוצר על ידי מעשיה כאל הקשר אותו היא מחפשת, וממילא כאשר ההורים כועסים על המעשים שלה היא חשה שאם הם כועסים עליה הם כבר לא אוהבים אותה כמו בגיל הילדות. היא חשה שההורים לא רוצים להכיל את האישיות העצמאית שלה, או שהם לא יודעים כיצד לעשות זאת, ולכן הם פחות אוהבים אותה. כך לבוש לא צנוע והתנהגות לא צנועה יוצרים אצל הבת עומס של מרירות כלפי ההורים והמורים שלדעתה לא אוהבים אותה ומתייחסים אליה. לכן הרבה פעמים בקשרי החברות אותם יוצרת הנערה יש הרבה מרידה וחוצפה וחוסר צניעות, והרבה פעמים הדברים הללו הם המכנה המשותף של החברה אליה הנערה רוצה להשתייך, חברה שבה מדברים על כך שההורים לא מבינים את הילדים ורק מכבידים עליהם.

הבת רוצה לאלץ את ההורים והמורים להתייחס אליה

על פני השטח לבוש והתנהגות של חוסר צניעות באים למשוך את היחס ותשומת הלב של החברות שמסביב, אבל באמת הם באים למשוך גם את היחס ותשומת הלב של ההורים והמורים. הנערה תופסת בטעות את גיל ההתבגרות כגיל שבו האישיות העצמאית שלה באה על חשבון הקשר עם ההורים, ומתרחקת מהם. אבל באמת הנערה צריכה התייחסות כשם שהיא היתה צריכה בתור ילדה, ומבחינה מסויימת אף יותר. אמנם מצד אחד הנערה לא מחכה שהוריה ירימו אותה על הידיים ויחבקו אותה כמו בגיל הילדות, ומבחינה הזו הקשר עם ההורים בגיל הילדות חם יותר מאשר הקשר עם ההורים בגיל ההתבגרות. אבל מצד שני בגיל ההתבגרות הנערה מפתחת את האישיות העצמאית שלה, והיא זקוקה לכך שההורים ירצו בהתפתחות הזו וישמחו בה. אם ההורים לא ישמחו בהתפתחות של הנערה, הנערה תחוש שההתפתחות שלה לא טובה, ואף האישיות העצמאית שלה לא טובה. מבחינה הזו הנערה זקוקה להתייחסות של הוריה יותר מאשר בגיל הילדות. בגיל הילדות האישיות שלה היתה חלק מהבית וחלק מההורים, והשמחה של ההורים בה היתה ברורה ופשוטה יותר. אבל בגיל ההתבגרות הנערה מתחילה לפתח אישיות עצמאית, והיא רוצה לראות שגם באישיות העצמאית שלה ההורים שמחים. היא רוצה לחוש שגם כאשר ההורים לא מחבקים אותה כמו בגיל הילדות הם עדיין רוצים בה ושמחים בה כמו אז, דווקא בגלל שהיא עצמאית יותר.

כאשר הנערה תופסת את הקשרים החברתיים שהיא יוצרת כתולדה והמשך של הקשר עם ההורים, היא חשה שההורים שמחים בקשרים הללו. אבל כאשר הנערה תופסת את הקשרים החברתיים שהיא יוצרת כמנוגדים לקשר עם ההורים, היא לא חשה את השמחה של ההורים בהתפתחות שלה, ובתוכה היא מתגעגעת לחוש את הקשר החזק והלא מותנה עם ההורים שהיה לה בגיל הילדות.

בתוכה הנערה מתגעגעת לקשר החזק עם ההורים, אבל כיוון שבמודע היא לא מחפשת את הקשר עם ההורים, היא לא יודעת איך לגעת בו ולחוש אותו. היא חשה שבגיל הילדות ההורים נתנו לה משהו שכעת הם לא נותנים לה, וזה גורם לה להתרגז עליהם ולהרגיז אותם, בפרט בכך שהיא הולכת במראה לא צנוע ומתחברת עם חברה לא צנועה. כאשר הנערה מרגיזה את ההורים היא חשה קצת את הקשר החזק עם ההורים, שכן בהתרגזות שלה היא מביעה בלי לשים לב את הגעגוע לקשר עם ההורים, ובהתרגזות של ההורים מההורים מבטאים את הקשר הבלתי מותנה איתה (שהרי על הבנות של השכנים הם לא מתרגזים). אבל אף על פי שהנערה מרגישה קצת את הקשר עם ההורים בכך שהיא מרגיזה אותם, בפועל ככל שהנערה יותר מרגיזה את ההורים וההורים מתרגזים עליה, היא עוד יותר משתכנעת שזה לא הקשר אותו היא מחפשת. גם משום שההורים מתרגזים ולא מביעים קשר, וגם משום שהנערה תופסת את האהבה של ההורים אליה כטבע, ולא תופסת את ההורים שלה ככאלה שיכולים באמת להיות חברה אמיתית בשבילה. גיל ההתבגרות הוא הגיל שבו הנערה מתחילה ליצור את הקשרים בעצמה, והוא הגיל שבו הנערה מתחיל להיות 'חוש' בקשר, ובו עליה לרכוש ולבנות את הכישרון ואת היכולת ליצור קשר טוב. כאשר הנערה הולכת בצורה צנועה היא רוכשת חוש בקשר שנוצר על ידי בחירה ואמון, בקשר שמקבל השראה מההורים ונעשה על פי רצון ה', ובונה לעצמה תפיסה נכונה לגבי קשר. אבל אם הנערה הולכת בצורה לא צנועה, היא לא בונה לעצמה תפיסה נכונה של קשר, וזה עלול להשפיע על תפיסת הקשר שלה גם בהמשך החיים.

הלבוש כחיבוק

כאשר בת הולכת בצורה צנועה, מלבד מה שהיא שומרת על עצמה מליצור קשרים שטחיים ומזדמנים, היא גם בדרך כלל מתחברת יותר להוריה. ההורים רוצים בטובתה של הבת, ורוצים שהבת תיצור קשרים טובים ולא חיצוניים, ולהם קל יותר לראות שקשרים כאלו לא נוצרים על ידי מראה לא צנוע. להורים יש יותר נסיון, והם לא נלחצים מהפחד של הבת שהבנות האחרות לא ירצו בקשר איתה, וקל להם יותר לדעת שקשר נוצר על ידי פנימיות ולא על ידי חיצוניות. לכן כאשר הבת הולכת במראה צנוע, היא מתחברת עם הרצון של ההורים, וגם מודעת יותר לכך שההורים רוצים בטובתה ושמחים בהתפתחות שלה.

כמובן, מראה צנוע מחבר לא רק להורים, אלא גם לתורה ולקדוש ברוך הוא. כאשר בת הולכת בצניעות כי כך ה' רוצה ולפי מה שכתוב בהלכה, היא יכולה לחוש שה' רוצה בה ושמח בה ובהתפתחות שלה. כך על ידי מראה צנוע מלבד מה שהבת שומרת על עצמה, היא חשה איך ההורים והצדיקים והתורה והקדוש ברוך הוא מלווים אותה, וכמו שכתוב "והצנע לכת עם אלקיך", שכאשר האדם הולך בצניעות ההליכה שלו היא עם ה'.

אפשר להתייחס לביגוד צנוע כרצון של ההורים ושל התורה שיהיה מסך ששומר ומפריד בין הבת לבין אנשים זרים. אבל באמת עיקר ההתייחסות היא שהלבוש הוא כמו חיבוק. ההורים והצדיקים והתורה והקדוש ברוך הוא אוהבים

את הבת ודואגים לה ורוצים לשמור עליה, והלבוש הטוב שההורים וה' רוצים בו הוא כמו חיבוק¹⁸ שמאפשר לבת לחוש אהובה ומוגנת גם בגיל שבו היא נעשית עצמאית יותר.

¹⁸ ראה גם פרק ד בתניא שהמצוות הם לבושים שה' נותן לנשמה, והמשל לכך הוא מלך שמחבק את האדם.